

*Семілетов О.С., доктор філософії, ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-7903-0098*

*Semiletov O., PhD in Public Administration, researcher, National University of
Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН ІЗ НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ

THE PROBLEM OF UNEMPLOYMENT IN UKRAINE IS ONE OF THE NEGATIVE FACTORS OF INFLUENCE ON THE MENTAL HEALTH OF UKRAINIANS

У науковій статті висвітлено актуальне проблемне поле життєдіяльності кожної держави а саме: негативні фактори безробіття в Україні на стан економіки держави, у роботі розглядаються основні причини та наслідки цього явища, а також надані пропозиції та шляхи зменшення та подолання цього явища. У роботі акцентовуються головні напрями соціально-економічного розвитку держави. Наведений аналіз сучасного стану безробіття в Україні що включає огляд статистики та визначення основних факторів, що впливають на ринок праці. У роботі розглядаються соціальні наслідки безробіття, зокрема його вплив на якість життя та ментальне здоров'я населення, розглядаються фактори, що впливають на ринок праці, освіту та кваліфікацію працівників, розвиток технологій та ефективність програм зайнятості. У статті розглядається міжнародний досвід вирішення проблем безробіття та обговорюється можливість впровадження та застосування позитивних практик цього досвіду в державі. У висновках надаються загальні пропозиції щодо вирішення проблеми безробіття в Україні та формуються рекомендації щодо можливих шляхів подолання цього негативного явища.

Ключові слова: *публічне управління, демографічна політика, трудові ресурси, міграція, працевлаштування, цивільна безпека.*

The scientific article examines the problematic field of life of each state, namely: the negative factors of unemployment in Ukraine on the state of the economy of the state, the main causes and consequences of this phenomenon are considered in the work, as well as proposals and ways to reduce and overcome this phenomenon. The main directions of socio-economic development of the state are accepted in the work. An analysis of the current state of unemployment in Ukraine is presented, which includes a review of statistics and identification of the main factors affecting the labor market. The work examines the social consequences of unemployment, in particular its

impact on the quality of life and mental health of the population, considers factors affecting the labor market, education and qualifications of workers, technological development and the effectiveness of employment programs. The article examines the international experience of solving unemployment problems and discusses the possibility of implementing and applying positive practices of this experience in the state. The conclusions provide general proposals for solving the problem of unemployment in Ukraine and formulate recommendations for possible ways to overcome this negative phenomenon.

Key words: *public administration, demographic policy, labor resources, migration, employment, civil security.*

Постановка проблеми. Мета дослідження полягає в аналізі та оцінці сучасного стану зайнятості населення задля зменшення високого рівня безробіття в Україні, розробці актуальних методів щодо протидії безробіттю, розробці нових методик та наданні пропозицій органам державної влади щодо подолання безробіття серед населення та збільшення попиту щодо навчання молоді дефіцитним професіям розробки планів щодо створення нових робочих місць та відкриття нових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою підвищення рівня зайнятості населення в Україні та подолання безробіття як негативного явища в Україні знаходиться однією із головних тем багатьох вітчизняних науковців. Зокрема проблемними питаннями в означеній сфері займалися: Болотіна Є., Головченко М., Головченко О., Мартиненко А., Машики Ю., Резнік Н., Чаленко В., Швець О., Котляревська К., Баранник Л., Пахомова Т., Помаза-Пономаренко А., Федунчик Л., Гетьман О., Воронцова О. та інші.

Особливості вирішення проблемних питань у сфері безробіття у світі вивчали: Г. Беккер, М. Вебер, Р. Мертон, Е. Мейо, Т. Парсонс, Н. Смелзер. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої розробки визнаєчній механізмів подолання безробіття в Україні, варто виділити А. Копитова, Г. Соколову, А. Шаповалова, І. Золотову, А. Зуєва, Л. Константинова, С. Ушакіна, Н. Федотову, В. Чупрова та багато інших

Постановка завдання. Головною метою статті є зменшення рівня безробіття у державі шляхом аналізу досвіду сусідніх країн та наданні пропозицій органам державної влади та розробці методичних рекомендацій щодо покращення із урахуванням засад публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Проблема безробіття є серйозним чинником, що гальмує розвиток економіки та суспільства в Україні. Історично ця проблема почала активно розвиватися після розвалу СРСР, коли була порушена логістика між виробництвами та створення нових ринків збуту продукції. Це призвело до призупинення діяльності багатьох підприємств та звільнення великої кількості висококваліфікованих кадрів,

що поглибило кризу з 1992 по 2000 рік. Також важливим фактором є трудова міграція, особливо під час бойових дій на території України.

Станом на 2022 рік рівень безробіття склав 9,9%, зокрема, 19% зайнятого населення працювало у неформальному секторі. У порівнянні з Євросоюзом, де рівень безробіття становив лише 7,0%, у нас ситуація була гіршою. За гендерним поділом, рівень зайнятості жінок стабільно знижувався, особливо під час кризи Covid-19, коли дистанційна робота стала основною.

З початком вторгнення РФ на територію України кількість зареєстрованих безробітних зменшилася до 150 тисяч, з яких 106 тисяч - жінки. [9]. Зростання рівня безробіття в Україні має декілька причин. Перша з них - це втрата робочих місць у сферах, пов'язаних з розташуванням виробництв або сировини на територіях, де ведуться бойові дії або на які впливають ці дії. До того ж, вимушена міграція працездатного населення з небезпечних районів України та трудова міграція також сприяють цьому. За даними ООН, станом на 15 лютого 2024 року за межами України перебуває близько 6,4 млн осіб працездатного віку. Нинішнє число українців, що перебувають на території країни-агресора, невідоме. Припускають, що їх приблизно 2.8 мільйонів. Однак ця цифра може бути недооціненою. За даними УВКБ ООН, загальна кількість переселенців за кордоном перевищує 6,4 мільйони, з яких близько 6 мільйонів знаходяться в країнах Європи, найбільше у Німеччині, Польщі та Чеській Республіці. [12].

Уряд України вживає заходи для зменшення безробіття та його негативного впливу на економіку. Що включає:

1. Виплати грошової допомоги безробітним протягом 6 місяців.
2. Надання безкоштовних курсів перепідготовки для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.
3. Фінансування проектів зі створення нових робочих місць, особливо у сфері малого та середнього бізнесу.
4. Надання субсидій для працевлаштування та стимулювання створення робочих місць у віддалених регіонах.
5. Програма "єРобота", що надає громадянам можливість отримати гранти для розвитку бізнесу з умовою створення нових робочих місць.
6. Запровадження різних програм перекваліфікації та навчання для безробітних.
7. Отримання компенсації роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

За прогнозами аналітиків рівень безробіття до кінця 2024 року зменшиться до 16,5% до кінця 2024 року.

Наслідки війни серйозно вплинули на ринок праці, змінивши розподіл вакансій та викликавши дефіцит кваліфікованих кадрів, особливо

у галузях, пов'язаних з військовою складовою та суспільним розвитком для покращення ментального здоров'я. Важливо звернути увагу на проблему психологічного та ментального здоров'я громадян України, яка є невидимою, але ключовою складовою особистості. Регулярний догляд за ментальним станом є важливим для збереження внутрішніх сил та ефективного функціонування у суспільстві. Ментальне здоров'я виявляється у здатності контролювати емоції, розвивати позитивне ставлення до себе, бути творчим та продуктивним, а також знаходити задоволення від життя.

Для забезпечення ментального здоров'я важливо розвивати такі навички як емоційна стійкість, самосвідомість, соціальні вміння, адаптація, самореалізація та стрес-менеджмент. Програма ментального здоров'я, координована МОЗ України разом із ВООЗ та громадськими організаціями, спрямована на розвиток цих навичок та надання підтримки громадянам. За даними досліджень, до 2025 року кожен другий громадянин України може зіткнутися з проблемами ментального здоров'я, зокрема з посттравматичним стресовим розладом. Окрема увага приділяється необхідності психологічної допомоги та психосоціальної підтримки для громадян у зоні ризику.[5; 7; 9].

Початок війни призвів до зростання рівня споживання антидепресантів у 2022-2023 роках та сягнув піку, а на ліки які реалізуються без рецепту лікаря або засоби заспокійливого характеру громадяни Українці щомісяця витрачають близько 300 млн грн. Попри важкі обставини повномасштабної війни, суб'єктивна оцінка власного психологічного благополуччя громадян є досить високою – 6,7 бали з 9 можливих. Майже половина (41%) вважають свій ментальний стан цілком задовільним. Та 31% українців не вважають свої ментальні проблеми вагомими і важливими для інших, особливо в умовах війни. Наразі це основний бар'єр до звернення за психологічною допомогою. Адже 66% респондентів не знають, куди вони могли б звернутися по допомогу в разі необхідності. Тобто 3,5 млн пацієнтів додатково мають якісь проблеми із здоров'я та потребують кваліфікованої допомоги спеціалістів наприклад: кількість психічних розладів (зокрема середніх і тяжких) та потреб в охороні психічного здоров'я зросла на 70% [5; 7].

В уряді України, за підтримки Олени Зеленської, започаткована програма «Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», щоб допомогти громадянам України знаходити внутрішні ресурси. Розробники та спеціалісти вважають, що кожен з нас має потенціал у собі, який можна розвинути та зміцнити, усвідомивши та прийнявши свій психічний стан, включаючи кризові моменти. Подбання про ментальне здоров'я повинно стати рутинною практикою для кожного українця. Також необхідно ство-

рити систему послуг та сервісів, що можуть надати підтримку в різних формах, коли людина самотійно не може впоратися з емоційним тягарем.

Ця програма унікальна, оскільки враховує воєнний контекст і травматичні обставини, через які проходить українське суспільство і державна система, і не має аналогів у світі. За даними фахівців, після завершення бойових дій до 40-50% населення України може потребувати різного рівня психологічної підтримки, зокрема військові, ветерани, люди похилого віку та діти, які пережили або перебувають у зоні конфлікту. Розвиток певних ментальних порушень значно впливає на продуктивність людей, громад та економіку загалом, і втрати можуть складати 4-5% ВВП. Тому важливо реабілітувати людей, щоб відновити економіку та країну в цілому.[1; 6].

Також слід акцентувати особливу Увагу на стан та результати негативних процесів в Україні які викликані бойовими діями в Україні тобто: зростання попиту на фахівців з із практичною медичною освітою та які мають знання із реабілітації тобто: масажистів, соціальних працівників, доглядальників, кардіологів, реабілітологів, хірургів, санітарів, асистентів, стоматологів та інших.

Як зазначає у коментарі для РБК-Україна експерт з підбору персоналу та HR великої компанії Анастасія Швець, певні "чоловічі" професії поступово займають жінки що "у зв'язку з останніми подіями в Україні, змінилася й підходи та можливості у підборі працівників. Тепер компанії почали частіше розглядати кандидатури жінок на ті вакансії, які раніше займали здебільшого чоловіки. Наприклад, такі вакансії як консультант з продажу запчастин або менеджер з видачі замовлень. Роботодавці адаптують умови роботи так, щоб з нею легко могла справитися жінка", - каже фахівець. Вона зазначає, що причина таких змін у дефіциті кадрів. Через дефіцит кадрів чоловічої статі на ринку праці, більшість компаній переглянули свої погляди на, так би мовити "стандартні" за гендером посади. В багатьох містах України побільшало водіїв громадського транспорту, працівниць ремонтних бригад, фахівчинь- консультантів у сферах техніки. Однак є професії, які жінки не можуть опанувати через статеві відмінності тобто праця в особливо тяжких умовах. «Існують дуже специфічні посади на кшталт водолазів, піротехніків але об'єктивно більшість вакансій на ринку праці, абсолютно прийнятна для жінок. [8].

Аналізуючи рівень безробіття в різних регіонах України станом на вересень 2023 року, можна визначити нерівномірність ситуації та необхідність прийняття ефективних заходів для зниження безробіття і підтримки зайнятості. У цьому контексті можна взяти на увагу досвід інших країн, таких як Швеція та Японія.

Швеція відома своєю активною політикою в сфері зайнятості, яка спрямована на зниження рівня безробіття та попередження його наслідків.

Держава розвиває заходи з професійної підготовки, перепідготовки та навчання для людей, які залишилися без роботи. Крім того, акцент робиться на створенні нових робочих місць, зокрема у державному секторі економіки. Швеція також сприяє міграції робочої сили, надаючи підтримку для переїзду сімей у райони з вакантними місцями праці.

Японія має свою унікальну модель політики зайнятості, яка базується на принципі надання можливості кожній людині працевлаштуватись, навіть у не дуже привабливих сферах. Це допомагає економити кошти на соціальних виплатах та створювати нові робочі місця. Однак ця політика може мати негативний вплив на суспільство та економіку, якщо не супроводжується розвиненими експортними галузями та розвитком інновацій.

З урахуванням досвіду інших країн та рекомендацій Міжнародної організації праці, в Україні також необхідно приділяти увагу наступним напрямкам:

1. Забезпечення кредитних ресурсів та стимулювання попиту.
2. Розширення соціального захисту та політики зайнятості для найбільш вразливих груп населення.
3. Підтримка продуктивних підприємств, зокрема малих і середніх підприємств.
4. Забезпечення дотримання основних принципів праці та соціальних прав.
5. Підтримка розвитку та інвестицій в вразливі галузі економіки.
6. Забезпечення зростання зайнятості та підвищення якості робочих місць.

Для успішної реалізації цих напрямків також важливо створити сприятливе підприємницьке середовище, стимулювати інновації та розвивати освітні програми, які відповідають потребам сучасного ринку праці.

Хоча деякі науковці зазначають та бачать в негативних наслідках безробіття і позитивну тенденцію а саме:

1. Конкурентоспроможність між вакантними посадами.
2. Вищий рівень кваліфікації претендентів на посаду.
3. Жага до створення нових робочих місць.
4. Конкуренція між закладами освіти у підготовці висококваліфікованих фахівців.
5. Підвищення якості та практичної підготовки майбутніх фахівців для підготовки іноземних громадян.

Висновки. Рівень безробіття виступає індикатором добробуту країни, а також фактором який показує наскільки успішною є реалізація заходів для покращення економічної та соціальної політики. Рівень безробітного населення демонструє не лише кількість незайнятого населення,

але й прямо впливає на рівень бідності, злочинності, розшарування суспільства.

Адже Основним шляхом щодо зменшення рівня безробіття в сучасних умовах України є створення нових робочих місць. Це можна досягти шляхом стимулювання підприємництва, розширення виробництва вітчизняними підприємствами, безкоштовному навчанню тимчасово безробітних новим професіям тощо. При цьому варто пам'ятати, що рівень безробіття прямо впливає й на загальний економічний стан в країні. Тому проблему безробіття не можна ігнорувати, її потрібно аналізувати та вирішувати.

Для того, щоб подолати негативні наслідки безробіття, потрібно застосовувати заходи щодо: удосконалення центрів зайнятості та створення нових більш сучасних служб по запобіганню безробіття; впровадженню податкових пільг роботодавцям, за приймання на роботу молоді; проводити моніторинг ринку праці, та стеження: за умовами праці на підприємствах та організаціях; своєчасністю виплат заробітної плати; підвищенням пенсійних виплат; спільною роботою приватних та державних сфер економіки; наданням субсидій за підвищення кваліфікації тощо.

Враховуючи досвід розвинених країн можна дійти висновку, що для зниження рівня безробіття необхідно, крім регулювання ринку праці, впроваджувати економічні реформи в усіх галузях господарства. Успішне розв'язання проблеми безробіття забезпечує рівновагу, та детінізацію ринку праці тоді як невирішеність спричиняє деградацію професійних навичок, та викликає та підвищує соціальну напругу у суспільстві. Загалом Спеціалісти схильні вважати, що настав слушний момент для започаткування концепції національної міграційної політики. А поки що, на думку самих мігрантів, необхідно створити профспілку нового типу, яка б опікувалася захистом соціальних та правових інтересів українських заробітчан. Особливу увагу в першу чергу необхідно звернути на роз'яснення нашим громадянам діючих конвенцій і міжнародних угод, що закріплюють права і умови, на яких допускається використання робочої сили іноземців у країні перебування.

Зайнятість населення забезпечує розвиток соціальних, духовних, моральних якостей, формує матеріальну основу буття кожного індивіда і суспільства в цілому.

Впровадження державою низки запобіжних заходів дозволить суттєво вплинути на рівень безробіття. Для розв'язання цієї проблеми, держава має активно сприяти зайнятості молоді, впроваджувати реформи, враховуючи інтереси та потреби молоді, стимулювати її до праці і гарантувати стабільність та нормативно правовий захист, оскільки молодь є тим стратегічним ресурсом, який здатний підняти економіку будь-якої держави на

досить високий рівень. На наш погляд ці заходи дозволяють повернути працездатне населення України яке у зв'язку із бойовими діями вимушено було залишити Україну, відновити економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Аналітична та статистична інформація. Київ: *Державний центр зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/69> (дата звернення: 14.02.2024).
2. Економічна правда. Ринок праці України, гендерна нерівність та трудова міграція: досвід карантину. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/15/670012/> (дата звернення: 14.03.2024).
3. Кифяк В. І., Лесько Н. В. Соціально економічний аналіз безробіття в Україні. *Журнал Економіка та держава - наукове фахове видання України з питань економіки*. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2019/19.pdf (дата звернення: 14.03.2024).
4. Офіційне інтернет-представництво президента України Володимира Зеленського. У межах ініціативи першої леді зі створення Всеукраїнської програми ментального здоров'я міністерства представили пріоритетні проекти. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-mezhah-iniciativipershoyi-ledi-zi-stvorennya-vseukrayinsk-82805>.
5. Павленко С. Безробітні під час війни: нові обмеження, нові можливості. *Кременчуцька газета*. 2023. 2 квіт. URL: <https://kg.ua/news/bezrobitni-pid-chas-viyuni-novi-obmezheniya-novi-mozhливosti> (дата звернення: 02.02.2024)..
6. Стартувала всеукраїнська програма ментального здоров'я “Ти як?”: інструменти для самопомоги та підтримки інших | Центр громадського здоров'я. *Державна установа «центр громадського здоров'я міністерства охорони здоров'я України»*. URL: <https://www.phc.org.ua/news/startovala-vseukrainska-programa-mentalnogo-zdorovya-ti-yak-instrumenti-dlya-samodopomogi-ta> (дата звернення: 12.01.2024).
7. Стройко Т., Єремєєва А. Рівень гендерної рівності в умовах євроінтеграційних прагнень України. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. Вип. #14. С. 740–744. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/105.pdf.
8. Ти як?. *Всеукраїнська програма ментального здоров'я за ініціативою Олени Зеленської "Ти як ? "*. URL: <https://www.howareu.com/> (дата звернення: 12.02.2024).
9. Шиканова А. В Україні з'явилися нові професії: хто зараз у по-

питі на ринку праці. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/ukrayini-z-yavilisya-novi-profesiyi-hto-zaraz-1709117793.html> (дата звернення: 29.02.2024).

10. Шелестова Л. Навчальні втрати учнів в умовах війни: сутність, діагностика та шляхи подолання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2023. Серія «Пед. науки», № 1(30). С. 62–72. URL: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-62-72](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-62-72) (дата звернення: 01.02.2024).

11. Digitalisation in europe – 2023 edition. *Language selection / European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-23-003> (date of access: 14.03.2024).

12. Migration and asylum in Europe – 2023 edition. *Language selection / European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-23-004> (date of access: 14.03.2024).

13. Regions in europe – 2023 edition. *Language selection / European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-07-23-301> (date of access: 14.03.2024).

14. Situation Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 04.03.2024).

15. The life of women and men in Europe – 2022 interactive edition. *Language selection European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-22-004> (date of access: 14.03.2024).

Reference:

1. Analytical and statistical information. Kyiv: State Employment Center. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/69> (access date: 02/14/2024).

2. Economic truth. Ukraine's labor market, gender inequality and labor migration: experience of quarantine. *Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/15/670012/> (date of application: 14.03.2024).

3. V. I. Kyfyak, N. V. Lesko. SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF UNEMPLOYMENT IN UKRAINE. *The Economy and State magazine is a scientific publication of Ukraine on economic issues*. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2019/19.pdf (access date: 03/14/2024).

4. The official online representation of the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyi. As part of the first lady's initiative to create an All-Ukrainian mental health program, the ministries presented priority projects. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-mezhah-iniciativi-pershoyi-ledi-zistvorennya-vseukrayinsk-82805>.

5. Pavlenko S. Unemployed during the war: new restrictions, new oppor-

tunities. Kremenchuk newspaper. 2023. April 2 URL: <https://kg.ua/news/bezrobitni-pid-chas-viyni-novi-obmezheniya-novi-mozhливosti> (date of application: 02.02.2024).

6. All-Ukrainian mental health program "How are you?" was launched: tools for self-help and support of others | Center for public health. STATE INSTITUTION "PUBLIC HEALTH CENTER OF THE MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE". URL: <https://www.phc.org.ua/news/startuvala-vseukrainska-programa-mentalnogo-zdorovya-ti-yak-instrumenti-dlya-samodopomogi-ta> (date of application: 12.01.2024).

7. Stroyko T., Yeremeyeva A. The level of gender equality in the context of Ukraine's European integration aspirations. DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMICS, SOCIAL ECONOMY AND POLITICS. 2018. Issue #14. P. 740–744. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/105.pdf.

8. How are you?. All-Ukrainian mental health program on the initiative of Olena Zelenska "How are you?". URL: <https://www.howareu.com/> (access date: 12.02.2024).

9. Shikanova A. New professions have appeared in Ukraine: who is currently in demand on the labor market. RBC-Ukraine. URL: <https://www.rbc.ua/rus/styler/ukrayini-z-yavilisya-novi-profesiyi-hto-zaraz-1709117793.html> (access date: 02/29/2024).

10. Liudmyla S. Educational losses of pupils during the war: essence, diagnostics and ways of overcoming. Pedagogical innovation: ideas, realities, perspectives. 2023. P. 62–72. URL: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-62-72](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-62-72) (date of access: 14.03.2024).

11. Digitalization in Europe – 2023 edition. Language selection European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-23-003> (date of access: 14.03.2024).

12. Migration and asylum in Europe – 2023 edition. Language selection European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-23-004> (date of access: 14.03.2024).

13. Regions in Europe – 2023 edition. Language selection European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-07-23-301> (date of access: 14.03.2024).

14. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 03/04/2024).

15. The life of women and men in Europe – 2022 interactive edition. Language selection European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-interactive-publications/w/ks-fw-22-004> (date of access: 14.03.2024).